

ЮРИДИЧНА СЕКЦІЯ

Керівник: Ігор Томюк

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК УМОВА ПРИСКОРЕННЯ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Крістіна Карташова

Ст. Львівського університету бізнесу та права
Науковий керівник – **Купчак Б.Ф.**

Основним критерієм оцінки норм чи інституцій є їх ефективність. Норма ефективна, коли вона заснована на індивідуалістських цінностях і сприяє взаємовигідній реалізації особистих інтересів. У статті розглянуто питання вдосконалення інституційного середовища як однієї з головних умов впорядкування економіки країни.

Ключові слова: інституційні фактори, інституційна пастка, політичні інститути, економічні інститути, системи контракції

Дедалі більшу роль у прискоренні економічного зростання країн відіграють інституційні фактори, зокрема, інституційне середовище, яке склалося у суспільстві. Зміни у суспільно-економічному житті України у 90-х роках виявили велику потребу у ґрунтовному дослідженні питання формування ефективного інституційного середовища, яке сприятиме економічному зростанню країни.

В економічній науці під інституційним середовищем здебільшого розуміють «основні політичні, соціальні і правові норми, які є базою для виробництва, обміну й споживання» [4]. Інакше кажучи, інституційне середовище – це визначений упорядкований набір інститутів, що визначають обмеження для економічних суб'єктів, які формуються в межах тієї чи іншої системи координації господарської діяльності. У цьому зв'язку доцільно розрізняти поняття «інституції» та «правила». Правила – загальновизнані й захищені розпорядження, що забороняють чи дозволяють певні дії одного індивіда чи групи людей у їх взаємодії з іншими людьми чи групами людей.

Правила, які формують інститут, мають сенс тільки тоді, коли вони застосовуються більш ніж до однієї людини. Тому, будь-який інститут – це набір визначених правил, тоді, як правила – не завжди є інститутом.

Очевидно, що інститути неоднорідні і їх можна поділити на дві групи – неформальні й формальні. Неформальні правила мали вирішальне значення у той період людської історії, коли відносини між людьми не регулювалися писаними законами. Неформальні інститути (обмеження) й нині пронизують усю сучасну економіку. Фактично роль неформальних інститутів *виконує* господарська етика чи моральні правила. Формальні обмеження, правила, або інститути виникають, як правило, на базі існуючих неформальних правил. У структурі формальних інститутів виділяють [1]:

- 1) політичні інститути;
- 2) економічні інститути;
- 3) системи контрактації (способи й порядок укладення контрактів, регульовані правовими нормами й законами).

Політичні інститути визначають владну ієрархічну структуру суспільства, способи ухвалення рішень і контролю. Еволюція й функціонування формальних політичних інститутів є предметом аналізу у межах теорії суспільного вибору.

Формальні економічні інститути у науковій літературі розглядаються в одному контексті з правами власності, тому що вони «установлюють права власності, тобто пучок прав на використання й одержання доходу від застосування майна чи ресурсів» [2]. Економічні правила визначають можливі форми організації господарської діяльності, у межах якої окремі індивіди чи групи кооперуються між собою чи вступають у конкурентні відносини. Наприклад, до економічних правил можна віднести встановлення граничних цін на продукти й ресурси, що визначають межі обміну на конкретному ринку; введення обмежень на імпорт і т. п.

Інститути контрактації визначають умови угоди між покупцем і постачальником. Контракти варто розглядати як правила, які структурують у часі і в просторі відносини між двома або більше економічними суб'єктами на основі специфікації обмінюваних прав і зобов'язань відповідно до досягнутої між ними угоди. Інститути контрактації, поряд із правами власності, є базовими у інституційній структурі будь-якої економічної системи.

У процесі реформування економіки України відбувається зміна уже встановлених інститутів та створення нових інституційних форм.

Реформи генерують потік інституційних інновацій, частина яких виявляється здатною до розвитку у запланованому варіанті, інша частина реалізується у вигляді мало подібному на первісний проект, третя – швидко гине. Нерідко у процесі реформування, яке, зазвичай, спрямоване на підвищення ефективності національної економіки, з'являються стійкі неефективні інститути, чи норми поведінки.

Основним критерієм оцінки норм чи інституцій є їх ефективність. Норма ефективна, коли вона заснована на індивідуалістських цінностях і сприяє взаємовигідній реалізації особистих інтересів. Неефективний стійкий інститут називають інституційною пасткою. Стійкість інституційної пастки означає, що при невеликому тимчасовому зовнішньому впливі на систему вона залишається в інституційній пастці. Потрапивши в інституційну пастку, система вибирає неефективний шлях розвитку, причому згодом перехід на ефективну траєкторію може виявитися вже нераціональним.

Прикладами інституційних пасток у вітчизняній економіці можуть бути бартер, неплатежі, ухилення від податків, корупція. Бартер нерідко супроводжує швидко інфляцію. У сучасній ринковій економіці витрати на проведення бартерних операцій зазвичай перевищують витрати грошових трансакцій, тому бартерний обмін порівняно рідкісний. У економіках із розвинутою банківською системою частка бартеру невелика навіть за високих темпів інфляції. Проте в Україні склалися незвичайно сприятливі умови для поширення бартеру. Банківська система була в зародковому стані, міжрегіональні трансакції потребували більше місяця. Незабаром більшість підприємств виявили, що витрати на проведення бартерних операцій менші витрат грошового обміну. Сучасні засоби зв'язку спрощували пошук контрагентів і переговори. Що більша кількість підприємств віддавали перевагу бартеру, то нижчими були витрати бартерних операцій, тому що при цьому було легше знаходити партнерів щоб будувати бартерні ланцюжки. У міру зростання бартерної економіки полегшувалося приєднання до неї нових підприємств.

Отже, передумови для бартеру у вітчизняній економіці були створені унаслідок зміни фундаментальних чинників – темпу інфляції й ризику неплатежу, які вплинули на різку зміну співвідношення між витратами грошового обміну й бартеру. Лібералізація цін з інфляційним шоком спричинили «кумулятивний» вплив на систему – індукували такі інституційні зміни, так що за наступного зниження інфляції й витрат грошового обміну система не повернулася у вихідний режим. Звідси

впливає важливий висновок: лібералізація цін доцільна лише за достатньо розвинутих грошових інститутів, що забезпечують низькі витрати на проведення грошових операцій навіть за високої інфляції. Інакше економічна система неминуче потрапить у бартерну пастку.

Якщо одне з підприємств не платить своїм постачальникам, це позначається на їхній платоспроможності і може стати джерелом «ланцюга неплатежів». У розвинутих економіках виникнення таких «ланцюгів» не допускається завдяки ефективним інститутам кредитування й механізмам примусу до платежу – процедурам банкрутства й санації підприємств. В Україні інфляційний шок у результаті лібералізації цін позбавив підприємства засобів на рахунках. Запізнювання з оплатою при транзакціях, як уже зазначалося були дуже великі, система кредитування працювала вкрай хаотично, а закон про банкрутство й механізми санації були відсутні. У результаті дії цих чинників велика частка підприємств виявила, що їм не слід чекати від своїх споживачів повної оплати своєї продукції, але зате і вони можуть лише частково оплачувати ресурси, які їм постачають. Припинення постачання неоплачуваних ресурсів у цих умовах не мало змісту: фірма могла б позбутися зовсім своїх споживачів; крім того, при порушенні неписаної норми («не можеш – не плати, але і не вимагай від інших») «співтовариство неплатників» могло б застосувати до неї ті ж санкції. Це додало стійкості механізму неплатежів, що підсилилася в результаті сполучення з бартером і ухиленням від сплати податків [3].

Виникнення інституційних пасток – головна небезпека при проведенні реформ та формуванні ефективного інституційного середовища.

У економічній системі України продовжують зберігатися традиції та норми, притаманні командно-адміністративній системі. Це, наприклад, норма підпорядкування, норма невиконання зобов'язань, норма простого утилітаризму, тобто прагнення індивіда максимізувати свою корисність поза зв'язком із своєю продуктивною діяльністю. Склалася ситуація, коли одні закони суперечать іншим, не усі відносини між економічними суб'єктами закріплено законом, можливості економічних суб'єктів визначаються їх становищем у суспільній ієрархії. Аналіз невдач вітчизняної економіки у 90-х роках дозволяє дійти висновку, що однією з головних її причин була недостатня увага до формування нового інституційного середовища, у якому було мало норм, що відповідають середовищу ринкового типу.

Висновок. Основні напрями вдосконалення інституційного середовища в Україні, яке сприятиме економічному зростанню країни, на наш погляд, наступні.

По-перше, під час кожного інституційного перетворення потрібно докладати максимум зусиль до прогнозування й уникнення інституційних пасток. Інший важливий принцип при побудові інституційного середовища – підтримання розмаїтості інституційних форм. Необхідно також враховувати культурну інерцію та ймовірність виникнення інституційного конфлікту між укоріненими й впроваджуваними нормами, які іноді призводять до появи нежиттєздатних інститутів.

По-друге, уряд повинен проводити політику спрямовану на стимулювання заощаджень, оскільки економічне зростання неможливе без збільшення чистих інвестицій. У цьому зв'язку доцільно якнайшвидше створити надійну базу для страхування заощаджень, зокрема, ухвалити закон про страхування вкладів фізичних і юридичних осіб у банківських установах.

По-третє, необхідне ухвалення нового податкового кодексу. В Україні склалася ситуація, коли гранична податкова ставка більша за 50%. При цьому у ділових одиниць створюються певні стимули до ухилення від податків, спотворення звітності, яке поєднується з бартером, неплатежами та корупцією. Помірне збільшення витрат на зміцнення системи збору податків викликає лише зростання витрат у системі ухилення від податків, що виснажує вітчизняну економіку. Не дає помітного результату і невелике зниження податкового навантаження: ті, хто не платив, платити не будуть, а ті, хто платив – зменшать платежі. Щоб громадяни не ухилялися від сплати податків, вони повинні вірити, що податки будуть витрачені на поліпшення їх добробуту і при цьому ефективно. Відсутність цієї віри істотно загострює проблему ухилення від податків.

Кредит довіри особливо підривається, якщо держава одночасно збільшує податки і зменшує видатки на соціальне забезпечення, як це відбувалося в Україні – люди не відчують позитивного ефекту від податкового навантаження, що збільшується.

По-четверте, важливу роль у створенні та закріпленні нових норм та правил відіграють соціокультурні чинники. Наприклад, в Україні склалася ситуація, коли громадяни, зокрема, в Західній Україні святкують 25 релігійних свят і велику кількість державних свят у році, що призводить до небажаних перерв у виробництві. Для порівняння, у розвинутих країнах здебільшого встановлено 7-11 святкових днів. Тому Церква і законодавчий орган мають визначити мінімальну кількість свят, яку необхідно святкувати.

Література:

1. Институциональная экономика. Лекции по институциональной экономике. Лекция № 8. <http://www.Ie.Boom.Ru>.

2. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. – К.: Основи, 2000. – С. 68.

3. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы // Экономика и мат. методы. Т. 35. Вып. 2. – 1999.

4. Ульямсон О. Частная собственность и рынок капитала // ЭКО. – 1993. № 5.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ СФЕРОЮ

Мар'яна Борецька

Ст. Львівського університету бізнесу та права
Науковий керівник – **Ковалів М.В.**

Стаття присвячена основним напрямкам діяльності держави, системи та адміністративно правового статусу суб'єктів інформаційних відносин, а також регулювання взаємодії (прямих та зворотних зв'язків) між ними в зазначеній сфері.

***Ключові слова:** норми права, управлінські процеси, правові відносини*

В умовах становлення інформаційного суспільства в Україні і світі пріоритетне місце серед різних напрямів державного управління посідає управління інформаційною сферою. Фундаментальною основою його здійснення виступають норми права, які покликані врегулювати та впорядкувати відповідні управлінські процеси, забезпечити їх цілеспрямованість, системність, стабільність і збалансованість. У зв'язку з цим удосконалення державного управління інформаційною сферою, підвищення його ефективності безпосередньо залежить від розвитку нормативно-правових засад його здійснення, що зумовлює, серед іншого, необхідність ґрунтовного дослідження її системи, з'ясування її характерних особливостей.

Враховуючи актуальність тематики, пов'язаної з державним управлінням інформаційною сферою, вивченню правових аспектів його здійснення останнім часом присвячено чимало наукових праць, зокрема